

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

6 ЖИЛД, 2 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 6, НОМЕР 2

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 6, ISSUE 2

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№2 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2023-2>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабилова Умида Фархадовна
доктор социологических наук
(Doctor of sociology, DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

22.00.01–Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)

Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)

22.00.02–Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдугани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)
Абдулазизов Абдулвохид Хабибуллович
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
и.о. доцент (Узбекистан)

22.00.03–Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)
Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Толипов Файзулла Саидович
кандидат исторических наук, доцент (Узбекистан)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)
Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Xodjayev Sobir KEKSALIK VA ERTA QARISH SOTSIOGERONTOLOGIK MUAMMO SIFATIDA.....	4
2. To‘raxo‘jayeva Ra‘no DAVLAT XIZMATCHILARINI KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH AHOLI ORASIDAGI NOROZILIK KAYFIYATINI OLDINI OLISH MEHANIZMI SIFATIDA.....	11
3. Turdikulov Shuxrat SOG‘LIQNI SAQLASH SOHASIDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING INSTITUTIONAL YONDASHUVI.....	19
4. Mo‘minov Zokirjon ZAMONAVIY SOTSIOLOGIYA:IJTIMOIIY O‘ZGARISHLARDA MOBILLIK.....	26
5. Xoliqnazarov Rashidjon DUNYO VA MDH DAVLATLARI IJTIMOIIY HAYOTIDA ELEKTRON HUJJAT AYLANISH TIZIMINING O‘RNI.....	33
6. Shokirov Shaxrizod HUQUQBUZARLIK VA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISHDA JAMOATCHILIK FIKRINI TA‘SIRI BO‘YICHA XALQARO TAJRIBA TAHLILI.....	41
7. Nurullayeva Umida XOTIN-QIZLARNI RAHBARLIK LAVOZIMLARIGA KO‘TARILISHI: TO‘SIQLAR VA IMKONIYATLAR.....	51
8. Nazarova Nilufar STRUCTURAL-FUNCTIONAL ANALYSIS OF ENSURING PROFESSIONAL COMPETITIVENESS OF YOUTH OF UZBEKISTAN.....	62
9. A‘zamova Kumush INSON QADRINI YUKSALTIRISHDA REGULYATIV FUNKSIYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	72
10. Ixtiyarov Farxod INSON KAPITALINI KEYS METODI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNI TADQIQ ETISH: ASOSIIY TUSHUNCHA VA QONUNIYATLAR.....	78
11. Karimova Maftuna RIVOJLANGAN DAVLATLARNING UMUMIIY TA‘LIM MUASSALARIDA BOLALAR ZO‘RAVONLIGINI OLDINI OLISHGA QARATILGAN CHORA –TADBIRLAR.....	90
12. Butoyev Ilxom SOG‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANISHIDA MA‘NAVIYAT TARBIYASINING TUTGAN O‘RNI.....	98
13. Bozorova O‘lmasxon YOSHLAR III RENESSANS MA'RIFIY STRATEGIYASINING HARAKATLANTIRUVCHI KUCHI.....	103

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Karimova Maftuna

Fargʻona Davlat Universiteti tayanch doktoranti

e-mail:maftuna.karimova.88@inbox.ru

RIVOJLANGAN DAVLATLARNING UMUMIY TA'LIM MUASSALARIDA BOLALAR ZO'RAVONLIGINI OLDINI OLIHGA QARATILGAN CHORA –TADBIRLAR

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8399523>

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda butun jahon hamjamiyatini havotirga solayotgan bolalar oʻrtasidagi zoʻravonlik avj olib bormoqda. Xorijiy davlatlarning zoʻravonlikning oldini olish va ularga yordam koʻrsatish tajribasi bolani tarbiyalash jarayonida ota-onalarga samarali va tezkor yordam koʻrsatishni, shuningdek moddiy yordamni, turmush sharoitini yaxshilashni, bolaga yordam berishni, taʼlim, ish bilan taʼminlash; oila ichidagi adekvat munosabatlarni saqlashda yordamga muhtoj boʻlgan tezkor javobni nazarda tutadi.

Maqolada bolalar oʻrtasidagi zoʻravonlikni oldini olish uchun bir nechta rivojlangan davlatlarda olib borilayotgan chora–tadbirlar, jtimoiy islohatlar va qabul qilinayotgan qonunlar hamda jamoat tashkilotlari tomonidan olib borilayotgan ishlar va ularning ijobiy natijalari haqida fikr yuritiladi.

Kalit soʻzlar: BMT, Yunesko, AQSH, "Bolalarga nisbatan zoʻravonlikning oldini olish milliy jamiyati", "kaltaklangan bola sindromi", NNT, Avstriya tajribasi.

Каримова Мафтуна

Базовый докторант Ферганского

государственного университета

e-mail:maftuna.karimova.88@inbox.ru

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРОФИЛАКТИКИ ЖЕСТОКОГО ОБРАЩЕНИЯ С ДЕТЬМИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

АННОТАЦИЯ

В настоящее время проблема насилия в отношении детей, которая беспокоит все мировое сообщество, набирает обороты. Опыт зарубежных стран по предотвращению насилия и оказанию помощи жертвам насилия позволяет оказывать эффективное и быстрое содействие родителям в процессе воспитания ребенка. Финансовая помощь, улучшение жилищных условий, поддержка детей, получение лучшего образования, трудоустройство относится мерам, которые необходимо принимать в отношении нуждающихся в помощи.

В статье рассматриваются меры, принятые в ряде развитых стран по предупреждению насилия среди детей, принятые социальные реформы и законы, работа, проводимая общественными организациями, и их положительные результаты.

Ключевые слова: ООН, ЮНЕСКО, США, «Национальное общество по предотвращению насилия в отношении детей», «синдром избитого ребенка», НПО, австрийский опыт.

Karimova Maftuna

Doctoral student of Fergana State University
e-mail: maftuna.karimova.88@inbox.ru

FOREIGN EXPERIENCE OF CHILD ABUSE PREVENTION IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ANNOTATION

Currently, the problem of violence against children, which worries the entire world community, is gaining momentum. The experience of foreign countries in preventing violence and providing assistance to victims of violence allows us to provide effective and quick assistance to parents in the process of raising a child. Financial assistance, improving living conditions, supporting children, getting a better education, employment are measures that need to be taken in relation to those in need of help.

The article discusses the measures taken in several developed countries to prevent violence among children, social reforms and laws adopted, and the work carried out by public organizations and their positive results.

Key words: UN, UNESCO, USA, "National Society for the Prevention of Violence against Children", "battered child syndrome", NGO, Austrian experience.

KIRISH.

Umumiy ta'lim muassalarida bolalar zo'ravonligi profilaktikasining horij tajribasini o'rganish yanada kengroq bo'lib, o'rganish va tahlil qilish uchun alohida qiziqish uyg'otadi. Shunday qilib, bolalarga nisbatan shafqatsizlikning oldini olishda birinchi qadam XIX-asr oxirida Qo'shma Shtatlardagi "Bolalarga nisbatan shafqatsizlikning oldini olish jamiyati", Germaniyada "Bolalarni foydalanishdan va zo'ravonlikdan himoya qilish ittifoqi", Buyuk Britaniyada "Bolalarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish milliy jamiyati" kabi jamoat tashkilotlari tashkil etilgan[1].

Ushbu jamiyatlar tomonidan to'plangan statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, XIX-XX asrlarda bolalar mehnat kuchi bo'lgan, kaltaklangan, yaralaridan nobud bo'lgan va boshqa zo'ravonlik shakllariga duchor bo'lgan, chunki aynan o'shanda an'anaviy jamiyat vayron bo'lgan va oila bir qator asosiy funksiyalarini yo'qotgan davr edi.

Har qanday mamlakat tarixida shunday davrlar bo'ladiki, u qandaydir muammo yoki jarayonlarning dolzarbligi favqulodda va umume'tirof etilgan bo'lib qoladi. Yangi O'zbekistonda bunday shubhasiz muammolar orasida, birinchi navbatda, bolalarga nisbatan zo'ravonlik va shafqatsizlikning oldini olish vazifasi mavjud. Ushbu bandda muhokama qilingan ma'lumotlarga asoslanib, muammo ijtimoiy ekanligini ta'kidlash mumkin - nafaqat bolalarga nisbatan zo'ravonlik faktlarining ko'pligi, hayot davri va deviant xulq-atvorni shakllantirish va amalga oshirish tendentsiyasi, balki olimlarning bolalik o'rtasidagi munosabatlarga oid bayonotlari bilan ham bog'liq. Boshqacha aytganda, zo'ravonlik qurboni bo'lgan bola odamlar bilan muloqotda ijtimoiy ijobiy munosabatlarga ega bo'lmaydi, kelajakda hayotga to'g'ri moslasha olmaydi. Bu muammo zudlik bilan aralashuv va yechimni taqozo etadi, chunki yuqorida aytib o'tganimizdek, jamiyatni beqarorlashtirishga tahdid soluvchi barcha muammolar ro'yxatining faqat bir qismi bo'lishiga qaramay, u butun jamiyat barqarorligi va farovonligiga xavf tug'diradi.

ASOSIY QISM.

Kaltaklash va qo'rqitish butun dunyo bo'ylab 13-15 yoshli 150 million o'smirning ta'lim olishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qozog'istonda o'tkazilgan so'rovda qatnashgan o'quvchilarning yarmidan ko'pi maktabda zo'ravonlik yoki kamsitishlarga duchor bo'lgan.

UNICEFning so'nggi hisobotiga ko'ra, dunyoda 13 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan maktab o'quvchilarining yarmi, ya'ni 150 millionga yaqin bolalar maktab hududida va undan tashqarida tengdoshlari tomonidan zo'ravonlikka duchor bo'lganliklari haqida xabar berishadi [15].

"Kundalik dars: Maktablarda zo'ravonlikni to'xtating" hisobotiga ko'ra, so'nggi oyda zo'ravonlikka duchor bo'lganligi yoki ular o'quv yili jarayonida janjalda ishtirok etganligi haqida xabar bergan bolalar soni bilan o'lchanadigan tengdoshlar tomonidan zo'ravonlik ta'limning hamma joyida, butun dunyo bo'ylab yoshlar muammosining ajralmas qismidir. Bu boy va kambag'al mamlakatlardagi o'smirlarning o'qishi va farovonligiga ta'sir qiladi.

UNICEF ijrochi direktori Genrietta Fore: "Ta'lim tinch jamiyat qurishning asosidir, ammo butun dunyo bo'ylab millionlab bolalar uchun maktab xavfsiz joy emas". "O'quvchilar har kuni ko'plab xavf-xatarlarga duch kelishadi, jumladan, janjallar, shuningdek, jinoiy guruhlarga qo'shilish uchun bosim, qo'rqitish - yuzma-yuz va onlayn, jinsiy zo'ravonlik va qurolli zo'ravonlik. Qisqa muddatda bu ularning o'rganishiga ta'sir qiladi va uzoq muddatda bu ruhiy tushkunlik, stress va hatto o'z joniga qasd qilishga olib kelishi mumkin. Zo'ravonlik unutilmas saboqdir, uni hech bir bola o'rganmasligi kerak" [16].

Hisobotda o'smirlar sinfda va undan tashqarida duch keladigan zo'ravonlikning ko'p shakllari tasvirlangan. UNICEFning so'nggi ma'lumotlariga ko'ra:

- Dunyo bo'ylab 13-15 yoshdagi har uchinchi o'smir zo'ravonlikka duchor bo'ladi va bolalarning taxminan bir xil qismi jismoniy zo'ravonlikka jalb qilinadi.

- 39 sanoati rivojlangan mamlakatdagi har 10 o'quvchidan 3 nafari tengdoshi tomonidan bezorilika uchraganini tan oladi,

- Taxminan 720 million maktab yoshidagi bolalar maktabda jismoniy jazo to'liq ta'qiqlanmagan mamlakatlarda yashaydi,

- Qizlar va o'g'il bolalar bezorilik xavfi ostida bo'lsa-da, qizlar zo'ravonlikning psixologik shakllari qurboni bo'lish ehtimoli ko'proq, o'g'il bolalar esa jismoniy zo'ravonlik va tahdidlar xavfi yuqori.

Hisobotda, shuningdek, tobora raqamli dunyoda zo'ravonlar bir tugmani bosish orqali zo'ravonlik, haqoratomuz va kamsituvchi kontentni tarqatayotgani ta'kidlanadi.

2013-yilda UNICEF hamkorlari bilan birgalikda Qozog'iston maktablarida bolalarga nisbatan zo'ravonlikni baholashni o'tkazdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktabdagi zo'ravonlik jiddiy muammodir - so'rovda qatnashgan bolalarning 66 foizi (3 tadan 2 tasi) maktabda zo'ravonlik va kamsitish (ya'ni, psixologik zo'ravonlik, jismoniy zo'ravonlik, tovlamachilik, jinsiy zo'ravonlik, ta'qib, kiberbullying va diskriminatsiya) o'tgan yil davomida. Shu bilan birga, o'tgan yil davomida maktabda bolalarning 63 foizi zo'ravonlik va kamsitishning guvohi bo'lgan, 44 foizi qurbon bo'lgan, 24 foizi esa boshqa bolalarga nisbatan zo'ravonlik va kamsitish harakatlarini sodir etgan. Intervyu va bolalar o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar ma'lumotlari shuni ko'rsatdiki, maktabdagi zo'ravonlikka guvoh bo'lgan bolalarning uchdan bir qismi (33%) voqea haqida hech kimga aytmagan [17].

Qozog'iston maktablaridagi zo'ravonlik muammosini hal qilish uchun markaziy va mahalliy hokimiyat organlarining to'liq va doimiy ko'magida bolalar, maktab vakillari, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar ishtirokida jamoaviy harakatlar zarur. Shuningdek, maktablarda bolalarga nisbatan zo'ravonlikning barcha shakllarini, jumladan, bolalar o'rtasida zo'ravonlik va zo'ravonlikni ta'qiqlovchi aniq huquqiy baza va bir qator me'yoriy hujjatlarni yaratish zarur. Shuningdek, bolalar va maktab xodimlari o'rtasida bolalarga nisbatan maktabdagi zo'ravonlikning barcha holatlari bo'yicha majburiy hisobot berish va ro'yxatga olish tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Kattalarning o'zboshimchaliklari tufayli bolalar xavfli va tabiiy ofatlar sodir bo'lgan hududlarda, harbiy harakatlar joylarida bo'lib, jismoniy, jinsiy va boshqa turdagi zo'ravonlik qurboni bo'lishadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, har yili 14 yosh va undan katta yoshdagi 2 millionga yaqin bola ota-onalarning ruxsatsiz munosabatidan aziyat chekadi. Har o'ndan biri vafot etadi va 2 mingga yaqini o'z joniga qasd qiladi [2]. Dastlab, oilaviy zo'ravonlikning ko'p turlari qonuniylashtirildi, chunki oila boshlig'i erkak boshqa oila a'zolariga nisbatan katta vakolatlarga ega edi. Amerikalik shifokor S. Kemp 1962 yilda bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarini aniqlagan va "kaltaklangan bola sindromi" ni tavsiflaganidan keyin bolalarga

nisbatan zo‘ravonlikni intensiv o‘rganish ob‘ekti bo‘ldi[3]. Shunday qilib, oiladagi zo‘ravonlik, jumladan, bolalarning oiladagi zo‘ravonligi birinchi marta demokratik jamiyatlarni qo‘zg‘atadigan muammoga aylandi. AQSHda 1960-yillardan boshlab bir qator yetakchi ixtisoslashgan ijtimoiy institutlar bu muammo bilan shug‘ullanib kelmoqda.

AQSH tajribasi

Xorijiy tajribasi shuni ko‘rsatadiki, eng samarali strategiya oiladagi zo‘ravonlikdan aziyat chekkan bolani izolyatsiya qilishdir. Bunday holda, jabrlanuvchi qandaydir dam oladi, xavfsiz bo‘ladi hamda xavfsizlikka ishonchni qozonish uchun vaqt oladi va hokazo. Shunday qilib, oilada zo‘ravonlik sodir etgan oila boshlig‘iga ikki hafta davomida xotini va bolalari bilan har qanday aloqa qilish taqiqlanadi. 1960-yillarning oxirlarida AQShning aksariyat shtatlarida fuqarolarni bolalarga nisbatan zo‘ravonlik bilan bog‘liq har bir shubhali holat to‘g‘risida hukumatga xabar berish majburiyatini yuklagan qonunlar qabul qilingan[4].

Chet elda ijtimoiy ish hodimi zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan voyaga yetmaganlar haqida xabardor qilish amaliyotiga asoslanadi, ya‘ni har kim ijtimoiy xizmatlarga xabar berishi mumkin. Ushbu bildirishnoma: o‘qituvchilar, murabbiylar, shifokorlar, tarbiyachilar va boshqalar uchun majburiydir. Qonunda quyidagilar nazarda tutilgan: ma‘lumot beruvchining daxlsizligi, anonimligi va maxfiylikka rioya qilish kafolatlanadi, yuqorida sanab o‘tilgan qoidalarni buzgan shaxslar jazolanadi.

Uyda ijtimoiy ishchi ota-onalar bilan olingan ma‘lumotlarni muhokama qiladi, bola bilan muloqot qiladi, oilaning haqiqiy turmush sharoitlarini baholaydi, qo‘shnilar, qarindoshlar va hokazolardan turli xil so‘rovlar o‘tkazadi. Ushbu tekshiruv bolaning tibbiy va psixologik tekshiruvini o‘z ichiga oladi. Bunday holda, ota-onaning roziligi majburiy komponent emas, chunki asosiy vazifa bolani himoya qilishdir: psixologik yordam va ijtimoiy, psixoterapiya va ijtimoiy terapiya.

Tekshiruv natijasi shundan iboratki, ijtimoiy xizmat hodimi oiladagi muammolarni ma‘lum vaqt davomida hal qiladi (uch oydan bir yilgacha va bu vaqt ichida mutaxassislar vaziyatni yaxshilash uchun maksimal kuch sarflaydilar. keskin). Hech qanday yaxshilanish kuzatilmagani va kuzatilishi mumkin emasligi mutlaqo isbotlangan bo‘lsa va bola uchun haqiqiy xavf mavjud bo‘lsa, bolani izolyatsiya qilish choralari ko‘riladi.

Ba‘zi hollarda, sud qaroriga ko‘ra, suiiste‘mol qilishda aybdor ota-ona rehabilitatsiyadan so‘ng bola keyinroq qaytib kelishi kerak bo‘lgan yashash joyini tark etishga majbur bo‘ladi. Shu bilan birga, izolyatsiya va chekinish asosiy vosita sifatida qaralmaydi, balki ikkinchi darajali ta‘sir o‘lchovidir. Muayyan ishni chuqur tahlil qilish, faqat asosiy sabablarga emas, balki ishlarning aniq holatiga javob beradigan vasiylik tashkilotlari emas, balki barcha mutaxassislarning fikrlarini hisobga olgan holda eng samarali va maqsadga muvofiqdir[5]. Amerikalik sotsiolog o‘z fikrini shunday ifodalaydi.

Avstriya tajribasi

Avstriyadagi bolalar zo‘ravonligiga qarshi kurashish va oldini olish tizimi oiladagi zo‘ravonlikka nisbatan olib borilayotgan siyosatni amalga oshirish uchun ko‘plab sub‘ektlarni birlashtiradi.

Mamlakatda huquqni muhofaza qilish organlari, jamoat tashkilotlari va yordam markazlari oiladagi zo‘ravonlik qurbonlari, shuningdek, ularning oila a‘zolariga yordam ko‘rsatishga ixtisoslashgan. Shunday qilib, oiladagi zo‘ravonlikka qarshi kurashish bo‘yicha vazifalar davlat organlari, munitsipalitetlar, davlat ijtimoiy boshpanalari va NNTlar o‘rtasida taqsimlanadi. Shu bilan birga, vakolatlarning bir qismi davlat organlaridan mamlakatdagi muammo bilan shug‘ullanuvchi nodavlat notijorat tashkilotlariga o‘tkazildi.

Ishonch telefon liniyalari va chatlardan foydalanish orqali xizmatlar ko‘rsatish zaruriyatiga javob berish tezligi oshiriladi. Ko‘rib chiqilayotgan mexanizm faoliyati samaradorligi nodavlat jamoat tashkilotlari faoliyatini davlat byudjeti va mahalliy davlat hokimiyati organlari g‘aznasi mablag‘lari hisobidan muntazam va tizimli moliyalashtirish bilan ta‘minlanadi.

Oiladagi zo‘ravonlikni to‘xtatish va Avstriyada uning takrorlanishining oldini olishning kaliti bu politsiya tomonidan chiqarilgan majburiy ko‘chirish va sud organlari tomonidan chiqarilgan himoya orderlari kabi davlat ijrosini ta‘minlash shakllaridan foydalanishdir. Hozirgi vaqtda bunday ko‘rsatmalar jabrlanuvchilarni jismoniy yoki ruhiy zo‘ravonlik yoki bunday harakat tahdidi sodir

bo'lganidan keyin 14 kungacha himoya qilishni ta'minlaydi. Shuningdek, ta'qib qilingan hollarda va jabrlanuvchining iltimosiga binoan bu muddat uzaytirilishi mumkin. Har yili mamlakat politsiyasi 6,5 mingga yaqin shunday buyruq chiqaradi.[6] Militsiya organlari xavfsizligini ta'minlash maqsadida uning yonida yashovchilarga tahdid solayotgan shaxsni jamoat turar joyidan chiqarib yuboradi. Shu bilan birga, zo'rovchiga yashash joyi beriladi, bu erda u endi o'zining jinoiy tajovuzlari qurbonlariga tahdid sola olmaydi.

Germaniya tajribasi

Germaniya inqirozli vaziyatlarda shunga o'xshash yordam tizimini ishlab chiqdi. Agar ikkala ota-ona ham biron bir sababga ko'ra yo'q bo'lsa, bolani qo'llab-quvvatlash uyda amalga oshiriladi. Bunday sharoitda jabrlanuvchilar vaqtinchalik yashashni so'rashadi. Yoshlarga yordam ko'rsatish takliflarini doimiy ravishda oshirish zarurati muntazam ravishda shakllanadi, ayniqsa, bunday ehtiyoj yirik shaharlarda paydo bo'ladi. Favqulodda yordam xizmatida yoki bolalarni himoya qilish muassasasida bo'lish vaqtida Yoshlar ijtimoiy himoyasi boshqarmasi vaqtinchalik bunday shaxsning vasiylik huquqini o'z zimmasiga oladi, bu esa parvarish qilish, ta'lim olish, yashash huquqini anglatadi. Shu bilan birga, ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassislar ma'lum vaqt ichida qarindoshlari va o'smirlarni qayerda ekanligi haqida xabardor qiladilar. Agar ota-onalar bolani uyiga qaytarish istagini bildirsa, lekin uning xavfsizligi potentsial xavf bilan tahdid qilinsa, ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassislar arizani oilaviy sudga yuboradilar.[7] Sud hukmi chiqarilgunga qadar voyaga yetmaganga shoshilinch tibbiy yordam xizmatidan joy beriladi. Bu vaqt mobaynida jabrlanuvchilarga ishonchini qozongan shaxsni xabardor qilish imkoniyati taklif etiladi. Ijtimoiy ishchilar jabrlanuvchilarga qo'llab-quvvatlash va yordam olish huquqi haqida maslahat beradilar. Jabrlanuvchilar muayyan vaziyatga qarab bir yoki ikkitadan iborat kichik guruhlarda yashaydilar.

Mamlakat amaliyotida yoshlarga yordam ko'rsatishda bir yoki kichik bir guruh o'smirlarning buning uchun maxsus ijaraga olingan kvartirada yashashi kabi usul mavjud. Jamiyatga inklyuzivlik, jabrlanganlarni mustaqillikka erishish jarayonida qo'llab-quvvatlash va farzand tarbiyasi bilan bog'liq oilaning katta moddiy xarajatlarini oldini olish boshqarmaning asosiy vazifalaridandir. Ushbu bo'limning asosiy maqsadi ota-onalarga farzandlarini tarbiyalash jarayonini yengishda yordam berishdir.

Xorijiy tajribaning asosiy xususiyati shundaki, bolalarni oiladagi zo'rvonlikdan himoya qilish mas'uliyati va funksiyalari ijtimoiy ish mutaxassislari zimmasiga tushadi. Faqat ijtimoiy ishchilar doimiy ravishda qiyin va xavfli hayotiy vaziyatga tushib qolgan oilalar bilan ishlaydi. Bunday hollarda faqat ijtimoiy xodim aybdorga eng qat'iy talablarni qo'yish imkoniyati va to'liq huquqiga ega[8]. Shunday qilib, chet elda ijtimoiy xodimlar keng vakolatlarga ega. Shuningdek, ushbu mamlakatlarda oilada bolalarga nisbatan zo'rvonlik muammosini imkon qadar hal qilish asosiy vazifa hisoblanadi.

BMTning asosiy 6 hujjatiga qo'shilgach, O'zbekiston Respublikasi xalqaro huquqning umume'tirof etilgan tamoyillari va normalariga muvofiq tarzda bola huquqlarini ta'minlash bo'yicha xalqaro majburiyatlarni o'z zimmasiga oldi[9]. BMTning ozodlikdan mahrum bo'lgan voyaga yetmaganlarni himoya qilishga oid xalqaro normalari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining balog'atga yetmagan bolalarga nisbatan odil sudlov yuritishga doir minimal standart qoidalari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining balog'atga yetmagan bolalar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan dasturiy printsiplari va BMTning boshqa tavsiyalari odil sudlov sohasidagi bola huquqlarini ta'minlashga oid milliy qonunchilikni shakllantirishda, rivojlantirishda va takomillashtirishda inobatga olinadi.

Konventsianing eng asosiy tamoyillaridan biri - kamsitishga yo'l qo'yimaslik, biroq Konventsiyada kamsitishning tarifi berilmagan, lekin Konventsiya qoidalaridan kelib chiqqan xolda va boshqa tegishli xalqaro normalarga tayangan holda taxmin qilish mumkinki, kamsitishga yo'l qo'yimaslik – bolaning irqi, tana rangi, jinsi, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodlari, milliy etnik yoki ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy ahvoli, sog'lig'i yoki tug'ilishi yoki boshqa holatlardan qat'i nazar bolaga zarar yetkazmasligini, imtiyezlar berilmasligini, jazo qo'llanilmasligini yoki muayyan huquqlardan mahrum bo'lmasligini bildiradi. Bu tamoyil qizlar va o'g'il bolalar, boy va qashshoqlar, shahar va qishloqda yashovchilar, ozchilikni tashkil etadigan millatga mansub bo'lganlar yoki

mahalliy aholi vakillari Konventsiyada e'tirof etilgan asosiy huquqlardan bir xil tarzda foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishlari keraqligi nazarda to'tadi.

Bola huquqlarini unnig sog'lig'iga va hayotiga xavf bo'lgan hollarda himoya qilish bo'yicha choralar Davlat ota-onalarga bolalarni tarbiya qilishda ko'mak ko'rsatishi kerak, lekin ba'zi hollarda bolani himoya qilish uchun oila hayotiga aralashishi shart. Bola huquqlari to'g'risidagi Konventsiya davlatlar zimmasiga quyidagi majburiyatlarni yuklaydi: Bolaning yashash huquqini himoya qilish va ularning omon qolishini va rivojlanishi ta'minlash (6-modda)[10].

Bola ota-onasi, qonuniy vakillari yoki ularga g'amxo'rlik ko'rsatayotgan shaxslarning qaramog'ida bo'lganda ularni jismoniy va ruhiy zo'ravonlikdan, shikastlanishdan yoki shafqatsiz muomaladan, beparvolik bilan munosabatda bo'lishdan, ekspluatatsiyadan hamda shahvoniy zo'ravonlikdan himoya qilish (19 - modda) 19-modda davlatlardan bola huquqlarini himoya qilinishini ta'minlash uchun turli hil qonuniy, ma'muriy. Ijtimoiy va ta'lim bo'yicha choralar ko'rishni talab qiladi. 19(2)-modda shuni nazarda to'tadiki, davlat bolalarga g'amxo'rlik qilayotgan shaxslarga yordam ko'rsatish uchun ijtimoiy dasturlar va ogohlantirish choralarini amalga oshirishi shart, chunki zo'ravonlik va bolaga nisbatan beparvolik munosabatda bo'lish ko'pincha ijtimoiy muammolar bilan bog'liq.

Davlat bolalarga munosib hamxo'rlikni ta'minlash masadida barchasini amalga oshirishi shart. Biroq agarda oila bolaning asosiy extiyojini ta'minlab bera olmasa yoki ta'minlamasa, jumladan agar bola jismoniy, ruhiy yoki shahvoniy ta'sir xavf ostida bo'lsa, davlat bu bolaning farovonligi himoya qilish maqsadida aralashishi shart. Bolaning shafqatsiz beparvolik bilan muomala qilishdan va zo'ravonlikdan himoya qilinishini ta'minlash uchun davlat shunday himoiya qilish tizimini kafolatlashi kerakki, u tizim xavf ostida bo'lgan bolalarni yoki shafqatsiz muomala qilinayotgan bolalarni aniqlashga va bu tizimning mo'taxassislariga va jamoat vakillariaga tegishli hokimiyat organlarga hiobot berish imkoniyatini berishi kerak.

Bolalarga nisbatan zo'ravonlik tufayli yuzaga keluvchi jiddiy ijtimoiy va iqtisodiy zararlarning xalqaro miqyosda tushunish tobora o'sib borayotgani sababli, bolalarni zo'ravonlik, ekspluatatsiya, suiiste'mol qilish va kamsitishlardan himoya qilish butun dunyoda muhim va ahamiyatli vazifalardan biriga aylanib bormoqda [11]. O'zbekistonda bolalarni himoya qilish tizimining tarkibiy qismlari institutsional darajada mavjud bo'lib, bolalarni himoya qilish kompleks normativ-huquqiy baza bilan tartibga solinadi. Oila va bolalarni himoya qilish tizimini, shuningdek sud-huquq tizimini isloh qilishning milliy ustuvor yo'nalishlar 2017-2021 yillar uchun rivojlanishning milliy strategiyasida bayon etilgan bo'lib, 2030 yilgacha bo'lgan davr uchun barqaror rivojlanish sohasidagi kun tartibi doirasida Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) 16.2 – sonli Bolalarga nisbatan zo'ravonlikning har qanday shakllarini to'xtatish"ni amalga oshirishga o'z hissasini qo'shadi [18].

O'tgan 10 yil ichida va, ayniqsa, 2016 yildan boshlab O'zbekiston bolalarni himoya qilish bo'yicha o'z huquqiy bazasini va amaliyotini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish borasida ahamiyatli ishlarni amalga oshirdi. 2008 yilda qabul qilingan Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risidagi qonun bolaning bolaga nisbatan zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilinish va oilaviy muhitga bo'lgan huquqlarini belgilab bergan. Himoya haqidagi moddalar bolalarni himoya qilish tizimida faoliyat ko'rsatayotgan tuzilma va xizmatlar uchun asos bo'lib xizmat qiluvchi boshqa qonunlarga ham kiritilgan[12]. 2019 yil "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi yangi qonunning qabul qilinishi ulkan yutuq sifatida tan olindi. Bundan tashqari, 2019 yilda erkak va ayollarning nikoh yoshlarini 18 yosh qilib tenglashtirish maqsadida (avval nikoh yoshi erkaklar uchun o'n sakkiz yosh, ayollar uchun o'n yetti yosh etib belgilangan edi) Oilaviy kodeks qayta ko'rib chiqildi. Shuningdek, 2016 yildan boshlab mahalliy jamoalar miqyosida qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish orqali oilani qo'llab-quvvatlash tizimini mustahamlashga[13], ijtimoiy ish kasbini, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar ustidan oilaviy vasiylikning muqobil shakllarini rivojlantirishga va voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatlarning oldini olishga e'tibor kuchaytirildi. Ushbu islohotlar natijasida 2018 yilda O'zbekistonda ijtimoiy ishlar bo'yicha ixtisoslashgan kafedralar tashkil qilindi, Ichki ishlar vazirligi esa jinoyatlarning qurboni va guvohi bo'lgan bolalar huquqlarini himoya qilishni yaxshilashga qaratilgan bolaga do'stona munosabat

ko'rsatuvchi respublikadagi birinchi tergov xonasini tashkil qildi. 2019 yilda Ichki ishlar vazirligi BMT ning bola huquqlari bo'yicha qo'mitasi tavsiyalarini bajarish maqsadida, butun mamlakat bo'ylab voyaga yetmaganlarga ijtimoiy va huquqiy yordam ko'rsatish markazlarida ijtimoiy xodimlar va psixologlar lavozimini ta'xis etdi[14]. Voyaga yetmagan huquqbuzarlar uchun axloq tuzatish-tarbiyalash muassasalari va qamoqlardagi holatni o'rganish masalasida ham jiddiy yutuqlarga erishildi. 2019 yilda ijtimoiy xodimlar tomonidan ikkita ixtisoslashtirilgan yopiq ta'lim-tarbiya muassasasidagi 167 nafar qiz bola bilan bog'liq vaziyat baholandi va ularni reintegratsiya qilish bo'yicha rejalar ishlab chiqildi. Prezidentning 2019 yil may oyidagi qarorida ixtisoslashtirilgan ta'lim-tarbiya muassasalarini qayta tuzish va to'rtta ta'lim-tarbiya muassasalaridan ikkitasini yopish rejaları bayon etilgan.

XULOSA.

Shunday qilib, xorijiy davlatlarning zo'rvonlikning oldini olish va ularga yordam ko'rsatish tajribasi bolani tarbiyalash jarayonida ota-onalarga samarali va tezkor yordam ko'rsatishni, shuningdek moddiy yordamni, turmush sharoitini yaxshilashni, bolaga yordam berishni, ta'lim, ish bilan ta'minlash; oila ichidagi adekvat munosabatlarni saqlashda yordamga muhtoj bo'lgan tezkor javobni nazarda tutadi.

Ta'lim muassasasida zo'rvonlik holatlarini oldini olish, aniqlash va tartibga soluvchi normativ hujjatlarni o'rganish orqali mavjud vaziyatni taxlil qilish, umumiy ta'lim muassasalarida bolalar zo'rvonligi profilaktikasida ijtimoiy ish kasbi faoliyati samaradorligini baholash "keys menejment", "ijtimoiy o'zgarishlar agenti" rollarini taxlil qilish asosida o'rganish, umumiy ta'lim muassasalarida bolalar zo'rvonligi profilaktikasida ijtimoiy ish xodimining o'rni va rolini oshirishning zamonaviy usullarini takomillashtirish bilan izohlanadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati ta'lim muassasasida zo'rvonlik holatlarini oldini olish, aniqlash va tartibga solishda "keys menejment" usulida yondashuvni tadbiiq etish imkoniyati ning aniqlanganligi, bo'lajak mutaxassislarini volontyorlik faoliyatiga jalb etish, turli ijtimoiy-madaniy tadbirlar senariysi, treyning mashg'ulotlari majmuining ishlab chiqilganligi bilan izohlanadi. Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan ilmiy-amaliy tavsiyalardan umumiy ta'lim muassasalarida, voyaga yetmaganlarga ijtimoiy va huquqiy yordam ko'rsatish markazlari faoliyatida, reabilitatsiya markazlarida ta'lim jarayonida zo'rvonlik profilaktikasini takomillashtirishda, volontyorlik guruhlarining kasbiy tayyorgarligini oshirish jarayonida, voyaga yetmaganlar bilan ishlovchi ichki ishlar organlari hodimlarini ijtimoiy ish etikasiga o'qitish jarayonida foydalanish mumkin.

Mamlakatimizda ushbu muammoni hal qilish uchun ta'lim muassasasida bolalarga nisbatan zo'rvonlik muammosini hal qilishga barcha sa'y-harakatlarni yo'naltiradigan boshqa mamlakatlarda sinovdan o'tgan va amalga oshirilgan usul va dasturlardan foydalanish kerak. Shunday qilib, ushbu sohadagi ko'plab mutaxassislar AQSh texnologiyasidan ma'lumot olishning oldini olish tizimi sifatida foydalanish kerak, deb hisoblashadi. Ko'pgina olimlar, nazariyotchilar va amaliyotchilarning fikriga ko'ra, ta'lim muassasasidagi zo'rvonlikning oldini olish bo'yicha O'zbekiston tizimini isloh qilishda AQSh tajribasidan foydalanish innovatsiyalarni sinovdan o'tkazish vaqtini sezilarli darajada qisqartiradi, ish sifatini oshiradi, resurslarni taqsimlashni optimallashtiradi, shuningdek. birgalikdagi faoliyatda barcha ishtirokchilarni muvofiqlashtirishga yordam beradi deya ta'kidlaydilar.

Adabiyotlar/ Литература/ References:

1. Лапа В.Г. Видение проблемы жестокого обращения с детьми за рубежом // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. 2011. № 1. – С. 101.
2. Грицай А. Г. Проблема насилия над ребенком в семье и формы его проявления // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. 2011. – № 22. – С.269.
3. Алексеева Л.С. О насилии над детьми в семье // Социологические исследования. 2003. № 4. – С.75.
4. Даллер К. Г. Социальная защита детей. Энциклопедия социальной работы. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1993. Т. 3. – С. 160-164.

5. Алексеева Л.С. О насилии над детьми в семье // Социологические исследования. 2003. – № 4. С. 81.
6. Заброда Д.Г., Заброда С.Н. Австрийский опыт предупреждения домашнего насилия: характеристика и предложения по использованию в России // Общество и право. 2016. № 3 (57). – С.109.
7. РИА Новости. Зарубежная практика защиты прав ребенка. URL: http://ria.ru/pravo_spravki/20100317/214971297.html (дата обращения: 14.05.2016).
8. Кошелева А. Д., Алексеева Л. С. Психологическое насилие над ребенком в семье, его причины и следствия // Насилие в семье: с чего начинается семейное неблагополучие. – М.: ГосНИИ семьи и воспитания, 2000. – С. 21-69.
9. O‘zbekiston Respublikasi mazkur Xalqaro paktga O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1995-yil 31-avgustdagi 127-I-sonli “1966-yil 16-dekabrdagi fuqaroviy va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktga qo‘shilish haqida”gi qaroriga asosan qo‘shilgan.
10. Barqaror rivojlanish maqsadlari (2019 y.). «Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik». Manbadan quyidagi manzil bo‘yicha foydalanish mumkin: <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/violenceagainstchildren>
11. Фергусон Х. (2004 й.) “Болаларни химоя қилиш: болаларга нисбатан ноқоиз муомалада бўлиш, болалар химояси ва замонавийликнинг асоратлари” «Бейзингсток, Палгрейв Макмиллан ва Гилберт, Н. Партон, Н. Скивенс М. (2011 й.). “Болаларни химоя қилиш тизимлари: Халқаро тенденциялар ва ривожланиш йўналишлари”. – Нью-Йорк: Оксфорд университети нашриёти.
12. Саммон Е. М. (2017 й.). «Ўзбекистонда болаларни химоя қилиш тизими: ҳозир ва келажакда». ЮНИСЕФ. Тошкент.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 2 февраль “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустақкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-5325-сон Фармони.
14. Ички ишлар вазирлиги ҳузурида вояга етмаганлар учун транзит марказлари ўрнига Вояга етмаганларга ижтимоий ва ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари фаолият кўрсатади.
15. <https://www.unicef.org/kazakhstan>
16. <https://www.unicef.org/kazakhstan>
17. <https://uni.cf/end-violence>
18. <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/violenceagainstchildren> (2019 йил 20 сентябрь ҳолати бўйича)

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

6 ЖИЛД, 2 СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 6, НОМЕР 2

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

VOLUME 6, ISSUE 2

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000